

SELDEREY (APIUM GRAVEOLENS) ÓSIMLÍGÍNÍN BIOEKOLOGIYALIQ QÁSIYETLERI

¹Jumaniyazova N.Q.,

²Saitova A.K.,

¹QMU-magistranti ²QMU docent.

Annotaciya: Maqalada Selderey-*Apium graveolens* L. ósimliginiń sistematalıq ornı, morfologiyalıq hám bioekologiyalıq ózgeshelikleri, ximiyalıq quramı jáne xojalıqtaǵı áhmiyeti sáwlelendirilgen. Ósimliktiń agroekologiyalıq talapları hám jetistiriw texnologiyasınıń tiykarǵı elementleri tallanǵan. Izertlew nátiyjeleri seldereydiń respublika sharayatında perspektivalı, biologiyalıq aktiv elementlerge bay, dietalıq hám dárilik áhmiyetke iye bolǵan dárilik ósimlik ekenligin kórsetedi.

Tayanısh sózler: selderey, bioekologiya, *Apiaceae*, tamir miywe, dárilik ósimlik, agrotexnologiya.

Selderey *Apium graveolens* L– Sayamangúlliler (*Apiaceae*.) tuqımlasına tiyisli, biyikligi 50 sm ge shekem ósiwshi kóp jıllıq ósimlik. Iyulda gúllep, avgust-sentyabrde pisedi. Paqalı tik ósiwshi, ishi gewek, orta bóliminen baslap shaqalanǵan. Tamır aldı hám paqalınıń tómengi bóliminiń japıraqları uzın sabaqlı, pár tárizli ajralǵan. Paqalınıń joqarǵı bólekleri úsh bólekli, kesilgen bolıp, izbe-iz jaylasqan. Toq jasıl reńde. Japıraq bóleksheleri uzınsha yamasa lancet tárizli. Gúlleri mayda, aq reńli, quramalı sayamanǵa toplanǵan. Miywesi domalaq formadaǵı piste. Gúllegende japıraǵı terip alınıp, salqın jerde keptiriledi. Jer ústi bólimi miywe pise baslaǵanda orıp alınadı. Tamırın gúzde qazıp alıp, suw menen juwıp, ashıq jerde quritiladı.

Selderey Batis Evropa, Aziya, Hindstan, Arqa hám Qubla Amerika, Avstraliya, Jana Zelandiya, tiykarınan Evropa bóliminiń qublasında tarqalǵan. Ósimlik derlik pútkil dúnyada jetistiriledi. Ózbekistanda bolsa Tashkent, Samarqand,

Namangan, Andijan, Fergana, Qashqadaryya, Surxandaryaniń suwǵarılatuǵın jerlerinde, kanal, jap boylarınıń shetlerinde, ıǵal jerlerde ósedi [1].

Selderey (*Apium graveolens L*) ósimliginiń sistematalıq ornı.

1-Keste: Selderey (*Apium graveolens L*) ósimliginiń klassifikatsiyası.

Taksonomiyalıq birlik	Ilimiy (latinsha) atı	Túsinik
Dúnya (Regnum)	Plantae	O'simlikler dúnyası
Bo'lim (Divisio)	Magnoliophyta (Angiospermae)	Gúlli o'simlikler
Klass (Classis)	Magnoliopsida	Eki tuqım úleslliler
Tartib (Ordo)	Apiales	Sayamangúlliler tartibi
Semeystva (Familia)	Apiaceae (Umbelliferae)	Ra'nodoshlar oilasi
Turkim (Genus)	Apium L.	Daucus carota Petroselinum crispum – Coriandrum sativum bir semeystvaǵa kiredi
Tur (Species)	Apium Graveolens	Selderey

Miywesi quramında efir mayı, flavanoidlar, maylar, japıraǵında efir mayı, karotin, vitamin C, B, apinin glikozidi hám basqa flavonoidlar boladı. Birinshi jılı ol japıraqların hám tamırın payda etedi, ekinshi jılı gúlleydi. Ósimlik ıǵallıqtı jaqsı kóretuǵın hám suwıqqa shıdamlı, tuqımı 3°C da (optimal - 15°C da) ónıp shıǵadı, nálleri -5°C ǵa shekem suwıqqa shıday aladı. Miywelerinde furokumarinler, japıraqlarında karotin, vitamin C, apinin degen glikozid bar. Orta Aziya xalıq medicinasında seldereydi pnevmoniya, bronxial astma, gepatit, jel aydawshı, bel awırırwın emlew ushın, sonday-aq sidik, ót aydawshı, qusıwdı toqtatıwshı, oraylıq nerv sistemasınıń xızmetin janlandırıwshı dárilik zat sıpatında qollanıp kelineydi [2].

Seldereyde metabolizmge, shash hám teriniń jaǵdayına jaqsı tásir kórsetetuǵın biogen elementleri hám biologiyalıq aktiv zatlar bar. Ósimlik quramındaǵı antioksidantlar kekseyiwdi ástelestiredi, efir mayları isheklerdiń islewine járdem beredi hám antibakterial tásirge iye. Xalıq medicinasında áyemgi dáwirlerde miywelerinen dem qısqanda hám basqa da dem alıw jolları keselliklerinde paydalanǵan.

Selderey tuqımınıń ıssıxana shárayatında ónip shıǵıw kórsetkishleri.

Izertlewler dawamında ıssıxana shárayatında ıdıslarǵa egilgen selderey tuqımlarınıń óniw dárejesi, óniw energiyası hám ortasha ónip shıǵıw múddetin anıqlandı.

Tájiriybe sharayatı hám metodikası.

2026-jıl 14-dekabr kúni ıssıxana shárayatında selderey ósimliginiń sapalı tazalıǵı jaqsı bolmaǵan tuqımları egiw ushın saylap alındı. Tuqımlar óniwsheńligin tezletiw maqsetinde 12 saat jıllı suwda jibitip alındı. tuqımlardı egiw ushın 20dana ıdıslar sarıplanıp, hár bir ıdısqa 2dana tuqımnan salındı. Egiw tereńligi 0.5-1.0 sm etip, biogumuslı hám turaqlı ıǵallılıq saqlanǵan topıraqqa egildi.

Fenologiyalıq baqlawlar tuqım egilgennen keyin tórtinishi kúni alıp barıldı. Bul kún dawamında tuqımlar topıraq ızǵarlıǵın tartqan. 5-9 kún dawamında ayırım ıdıslardaǵı tuqımlardıń topıraqtı jarıp shıǵa baslanǵanlıǵı baqlandı. 10-14 kún dawamında nálsheler topıraq betine shıǵa baslandı. Fenologiyalıq baqlawlardıń 30-32 kúniinde ekinshi japıraqlar payda bola basladı. Baqlawlar dawamında fevral ayınıń birinshi dekadasında vegetativ ósiw kúsheyip, ósimlik denesinde japıraqlar sanı kóbeydi hám paqalları juwanlasa basladı.

Tájriybeler juwmaǵı sonı kórsetedi, mart ayınıń ekinshi dekadasında ashıq maydanlarǵ otırǵız ushın tayar ekenligin bildiredi

Tuqımlardıń ónip shıǵıw kórsetkishleri

Jámi nátiyjeler

Kórsetkish	Múǵdar
Jámi egilgen tuqım	40 dana

Ónip shıqqan tuqım	32 dana
Ónip shıqpağan tuqım	8 dana
Óniw payızı	80%
Ónip shıqpağan ıdıslar	16 dana
Idıslar boyınsha oniw dárejesi	80%
Ortasha oniw múddeti	14 kún

Nátiyjeler talqılawı

Alınğan 80% óniw kórsetkishi ıdıs sharayatında optimal mikroklimat bar ekenligin kórsetedi. Qıs máwsiminde temperaturanıń turaqlılıǵı (+20...+24°C) tuqımınıń fiziologiyalıq proceslerine unamlı tásir kórsetken. 20% tuqımınıń ónbewi tómenдегі факторлар менен túsindiriliwi múmkin:

- Tuqımınıń biologiyalıq qartayıwı.
- Topıraq ıǵallıǵınıń tegis emes bólistiriliwi.
- Ayırım tuqımlardıń genetikalıq ázziligi.

Alınğan nátiyjeler selderey tuqımınıń ıssıxana sharayatında ıdıslarda kóbeyiwi joqarı beyimlesiwsheńlikke iye ekenligin kórsetti.

PAYDALANILǴAN ÁDEBIYATLAR.

1. Дудченко Л. Г., Козьяков А. С., Кривенко В. В. Пряно-ароматические и пряно-вкусовые растения: Справочник.
2. [http\bandli-selderey-ahamiyati-va-yetishtirish-texnologiyasi.pdf](http://bandli-selderey-ahamiyati-va-yetishtirish-texnologiyasi.pdf)